

Corporate Governance

ดร.ศิลปพร ศรีจันทเพชร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาการบัญชี

คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

sillapaporn@hotmail.com

มารู้จักนักบัญชีสืบสวน

Forensic Accounting อาจเรียกในชื่ออื่น เช่น Investigative Accounting หรือ Fraud Auditing ในประเทศไทยมีผู้ให้ความหมายของ Forensic Accounting ไว้ต่าง ๆ กัน เช่น การบัญชีสืบสวน การบัญชีนิติเวชศาสตร์ เป็นต้น ตามพจนานุกรมของ Webster คำว่า Forensic มีความหมาย เกี่ยวกับเรื่องที่ใช้ในศาล หรือ เรื่องซึ่งเป็นที่โต้เถียงกันในที่สาธารณะ (pertaining to, connected with, or used in courts of law or public discussion and debate) ไม่ว่าจะใช้ชื่อใดก็ตามนิยามและบริการของการบัญชีสืบสวนนั้นกินความมากไปกว่าการตรวจสอบการทุจริตที่เกิดขึ้นในองค์กร และการตรวจสอบอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ (White-collar Crime)

หน่วยงานต่าง ๆ ในต่างประเทศ (เช่น สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร) ได้พัฒนานักบัญชีสืบสวน (Forensic Accountant หรือ Forensic Auditor) ออกมามากขึ้น ทั้งนี้เพื่อช่วยในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ หน่วยงานดังกล่าว เช่น เอฟบีไอ (Federal Bureau of Investigation) คณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (Securities and Exchange Commission) สรรพากร (Internal Revenue Service) เป็นต้น

ในภาคเอกชน การบัญชีสืบสวนก็มีบทบาทมากยิ่งขึ้น ซึ่งนอกจากจะใช้ในการตรวจสอบการทุจริตในองค์กรแล้ว การบัญชีสืบสวนยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือของผู้บริหารในการสอบทานข้อมูลที่ใช้ในการวางแผนกลยุทธ์การปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับต่าง ๆ การประเมินความเสี่ยง การจัดทำงบประมาณ การประเมินข้อมูลที่จะใช้ในการรวมกิจการ และการประเมินสินค้าและบริการของกิจการ เป็นต้น นักบัญชีสืบสวนจะใช้ทักษะทางด้านการบัญชีและทักษะทางด้านตรวจสอบ รวมทั้งความรู้เกี่ยวกับธุรกิจและวิจรณ์ญาณในการสังเกตและสงสัยเยี่ยงผู้ประกอบวิชาชีพในการปฏิบัติงาน เพื่อคลี่คลายและแก้ไขปัญหามาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

บริการของนักบัญชีสืบสวน

- นักบัญชีสืบสวนสามารถปฏิบัติงาน เพื่อค้นหาหลักฐานและข้อเท็จจริงตามลักษณะงานที่ได้รับมอบหมายในสถานการณ์นั้น ๆ โดยอาจทำงานร่วมกับผู้บริหารในฐานะผู้สนับสนุนงานบริหาร ซึ่งอาจปฏิบัติงานโดยลำพังหรือทำงานร่วมกันเป็นทีม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของงานที่ได้รับมอบหมาย เช่น เข้าไปช่วยสืบสวนการจ่ายเงินซ้ำซ้อน สืบสวนสินค้าขาดบัญชีที่ผิดปกติ หรือการแก้ไขปัญหาทางบัญชีและการเงิน เป็นต้น

- เนื่องจากกฎหมายและข้อบังคับต่าง ๆ อาจกำหนดสิ่งที่ผู้บริหารต้องปฏิบัติตามในการประกอบธุรกิจ กิจการบางประเภทดำเนินงานในอุตสาหกรรมที่มีกฎเกณฑ์เข้มงวด เช่น ธนาคารพาณิชย์ และบริษัทที่ประกอบธุรกิจเคมีภัณฑ์

(ซึ่งต้องปฏิบัติตามกฎหมายสิ่งแวดล้อม เป็นต้น) ในขณะที่บางกิจการอาจมีเพียงกฎหมายและข้อบังคับทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินธุรกิจนั้น ตัวอย่างเช่น กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยและสุขภาพของพนักงานและการจ้างงาน นักบัญชีสืบสวนสามารถเข้าไปช่วยผู้บริหารในการสอบทานการปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อพิจารณาถึงความเป็นไปได้ที่กิจการอาจไม่ปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับนั้น

นอกจากนี้ นักบัญชีสืบสวนยังอาจเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย เพื่อป้องกันการละเมิดกฎหมายและข้อบังคับนั้น นโยบายดังกล่าว อาจรวมถึงการติดตามข้อกำหนดทางกฎหมาย เพื่อให้แน่ใจว่าได้มีการกำหนดระเบียบวิธีปฏิบัติงานไว้สอดคล้องกับข้อกำหนดดังกล่าว รวมทั้งการจัดให้มีระบบการควบคุมภายในหรือระเบียบวิธีปฏิบัติที่เหมาะสม และกำหนดให้มีการปฏิบัติตามระบบนั้น การจัดเก็บตัวบทกฎหมายที่สำคัญ ซึ่งกิจการต้องปฏิบัติตามสำหรับอุตสาหกรรมนั้น ๆ และการปฏิบัติงานร่วมกับที่ปรึกษาทางกฎหมาย เพื่อช่วยในการติดตามดูแลการปฏิบัติให้เป็นไปตามข้อกำหนดทางกฎหมาย เป็นต้น

- นักบัญชีสืบสวนอาจเข้าไปมีส่วนร่วมในหน่วยงานรัฐบาลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสอบทาน การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ข้อบังคับ เช่น การสอบทานการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับของหน่วยงานต่าง ๆ ตามโครงการเงินอุดหนุนและเงินช่วยเหลือจากรัฐบาล เป็นต้น

- ในส่วนที่เกี่ยวกับคดีความทางกฎหมาย (Litigation) นักบัญชีสืบสวนอาจให้คำแนะนำในฐานะที่ปรึกษา(Consultant) แก่นักกฎหมายหรือทนายความ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานส่วนที่เกี่ยวข้องกับการบัญชีคอมพิวเตอร์ ภาษีอากร การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับ และการปฏิบัติตามระบบการควบคุมภายใน เป็นต้น

- ในส่วนที่เกี่ยวกับระบบการควบคุมภายในนั้น นักบัญชีสืบสวนอาจเข้าไปมีบทบาทในการสอบทานระบบการควบคุมภายในเพิ่มเติมจากงานที่ทำโดยหน่วยงานตรวจสอบภายใน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าระบบการควบคุมภายในจะสามารถป้องกันความเสี่ยง (หรือการทุจริต) ที่อาจเกิดขึ้น

- นักบัญชีสืบสวน อาจมีบทบาทในการให้คำแนะนำแก่เจ้าหน้าที่ ลูกหนี้ และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับ กิจการที่ล้มละลาย หรือกิจการที่กำลังมีปัญหาด้านการเงิน ซึ่งอาจให้คำแนะนำถึงกลยุทธ์ หรือวิธีปฏิบัติเพื่อให้เป็นไปตามข้อกำหนดกฎหมาย เช่น สอบทานฐานะการเงินของลูกหนี้ (ของบริษัทที่ล้มละลาย) ประเมินราคาทรัพย์สินวิเคราะห์รายการระหว่างบุคคลหรือกิจการที่เกี่ยวข้องกัน เป็นต้น ในสหรัฐอเมริกาถึงกับมีสมาคมที่มีชื่อว่า Association of Insolvency Accountant (AIA) เพื่อจัดให้มีการสอบเพื่อให้ได้ใบอนุญาตเป็นนักบัญชีสืบสวนที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการบัญชีที่เกี่ยวข้องกับการล้มละลาย (Bankruptcy Accounting) นักบัญชีที่ผ่านการทดสอบจะเรียกว่า Certified Insolvency and Reorganization Accountant (CIRA)

- นักบัญชีสืบสวนอาจมีบทบาทในฐานะพยานผู้เชี่ยวชาญในศาล (Expert Witness) โดยอาศัยความรู้และทักษะทางวิชาชีพที่มี

- นักบัญชีสืบสวนอาจให้บริการอื่น ๆ อีก เช่น เป็นผู้ช่วยทนายความในการค้นหาข้อมูล หรือเอกสารสำคัญ ซึ่งต้องใช้ในศาล (Discovery Assistance) สืบหาข้อมูลจากตลาด หรือ อุตสาหกรรม (Proof of Business Fact) หรือให้คำแนะนำ หรือเสนอแนะกลยุทธ์แก่กิจการ (Development of Strategy) เพื่อแก้ไขปัญหาทางการเงินและบัญชี เป็นต้น

- ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบริษัทประกันภัย นักบัญชีสืบสวนอาจเข้าไปมีบทบาทในการสอบทานความสมเหตุสมผลของข้อมูลที่ใช้ในการขอรับเงินประกัน (Insurance Claims) หรือคำนวณผลเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นตัวเงิน (Computation of Damage) หรือสอบทานความถูกต้องของใบเสร็จจ่ายที่นำมาเบิก (Medical Insurance) เป็นต้น

ความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับนักบัญชีสืบสวน

นักบัญชีสืบสวนควรมีประสบการณ์ทางด้านบัญชี (เช่น การบัญชีบริหาร การตรวจสอบ การควบคุมภายใน การบัญชีภาษีอากร เป็นต้น) และจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้ความชำนาญเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง นักบัญชีสืบสวนอาจไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญในทุกเรื่องที่สืบสวน แต่ก็สามารถใช้ความรู้ในส่วนที่เกี่ยวกับงานของตนได้ (ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทีม)

• ความรู้เกี่ยวกับการทุจริต (Fraud Knowledge)

อาจกล่าวได้ว่า ทักษะสำหรับนักบัญชีสืบสวนที่จำเป็นรองลงมาจากความรู้ทางด้าน การบัญชีและ การตรวจสอบ ได้แก่ความรู้เกี่ยวกับการทุจริต (Fraud Knowledge) ซึ่งอาจเป็นเพราะบริการส่วนใหญ่ของการบัญชีสืบสวนเกี่ยวข้องกับ การตรวจสอบการทุจริต

นักบัญชีสืบสวนควรมีความรู้และทักษะอย่างเพียงพอที่จะรับทราบสัญญาณบอกเหตุเกี่ยวกับการทุจริตที่อาจเกิดขึ้น (Warning Signs หรือ Red Flags) รวมทั้งจุดอ่อนของระบบการควบคุมภายในต่าง ๆ ที่อาจก่อให้เกิดการความเสี่ยงหรือการทุจริตความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยให้นักบัญชีสืบสวนสามารถระบุถึงความเสี่ยงหรือการทุจริตที่อาจเกิดขึ้น รวมทั้งประเภทของการทุจริต และโอกาสที่จะเกิดการทุจริตได้ ซึ่งจะช่วยให้กำหนด วิธีการขอเขตของการสืบสวนที่เหมาะสมต่อไป

• ทักษะการตรวจสอบ (Investigative Competency)

เนื่องจากการทุจริตมักถูกปิดบังไว้เป็นอย่างดี นักบัญชีสืบสวนจึงควรเข้าใจถึงสัญญาณเตือนและจุดอ่อนของระบบการควบคุมภายในว่าจะมีโอกาสก่อให้เกิดการทุจริตได้อย่างไร นั่นคือ นักบัญชีสืบสวนต้องมีทักษะในการตรวจสอบ มีความช่างสังเกต พินิจพิเคราะห์ และมีจินตนาการในการตรวจสอบ (Investigative Mentality) ทักษะการตรวจสอบนี้จะช่วยให้ให้นักบัญชีสืบสวนสามารถระบุ แยกแยะ และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสืบสวนนั้น

• ความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย (Knowledge of Law)

นักบัญชีสืบสวนควรมีความรู้ทั้งกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญา เพื่อที่จะได้เข้าใจว่าการกระทำ อันไม่สมควรนั้น ละเมิดต่อกฎหมายในเรื่องใด และเพื่อที่จะได้วางแผน การตรวจสอบ และสามารถระบุประเด็นที่จะสืบสวนได้อย่างเหมาะสม

• ความรู้เกี่ยวกับหลักฐาน (Rules of Evidence)

หลักฐานที่ได้จากการตรวจสอบ อาจมีความแตกต่างจากหลักฐานทางกฎหมาย และเนื่องจากหลักฐานที่รวบรวม อาจต้องเป็นหลักฐานทางกฎหมายที่สามารถ ใช้ประโยชน์ในศาลได้ นักบัญชีสืบสวนจึงต้องมีความรู้ในเรื่องกฎเกณฑ์ของหลักฐานทางกฎหมาย โดยอาจปรึกษาหารือกับทนายความหรือ นักกฎหมายที่อยู่ในทีม เพื่อให้เข้าใจถึงลักษณะ และคุณสมบัติของหลักฐานทางกฎหมายนั้น

• ความรู้เกี่ยวกับธุรกิจ (Business Knowledge)

นักบัญชีสืบสวนควรมีความรู้เกี่ยวกับธุรกิจและอุตสาหกรรมที่กิจการดำเนินงานอยู่ สภาพเศรษฐกิจ การบริหารงาน และวิธีปฏิบัติงานของกิจการความรู้เกี่ยวกับธุรกิจ ดังกล่าวเป็นกรอบสำหรับนักบัญชีสืบสวนใช้อ้างอิงในการใช้ดุลยพินิจเยี่ยงผู้ประกอบวิชาชีพ ซึ่งจะช่วยให้นักบัญชีสืบสวนในการประเมินความเสี่ยง และการระบุปัญหา รวมทั้งการวางแผนและปฏิบัติงานตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และช่วยในการประเมินหลักฐานการตรวจสอบ

• **ทักษะการติดต่อสื่อสาร (Communications Skill)**

บ่อยครั้งที่นักบัญชีสืบสวนต้องทำหน้าที่เป็นพยานผู้เชี่ยวชาญในศาล เพื่ออธิบายถึง ข้อเท็จจริง หรือนำเสนอหลักฐานข้อเท็จจริง ดังนั้น การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพและชัดเจน ซึ่งรวมถึงการจัดทำกระดาษทำการ และการนำเสนอรายงาน จึงมีความสำคัญยิ่งสำหรับนักบัญชีสืบสวน

นอกจากนี้ นักบัญชีสืบสวนควรมีทักษะในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Skills) เนื่องจากลักษณะของงานต้องมีการติดต่อ สัมภาษณ์ และประสานงานกับบุคคลต่าง ๆ และควรมีทัศนคติที่เป็นมิตรกับบุคคลที่ถูกตรวจสอบ และควรมีความรู้ทางจิตวิทยาเพื่อที่จะเข้าใจถึงสาเหตุของการปฏิบัติ ไม่ชอบของบุคคลากรนั้น

• **ทักษะทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT Skill)**

นักบัญชีสืบสวนควรมีความรู้ทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเพียงพอในระดับที่เข้าใจและสามารถใช้งานได้ อย่างไรก็ตาม ในบางครั้งนักบัญชีสืบสวนอาจต้องพิจารณาถึง ความจำเป็นที่จะต้องให้ผู้เชี่ยวชาญด้านระบบสารสนเทศที่ใช้คอมพิวเตอร์ ในการตรวจสอบเข้ามาช่วยในทีม เนื่องจากในบางกรณี ขอบเขตของการบัญชีสืบสวนอาจต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับระบบสารสนเทศที่ใช้คอมพิวเตอร์ ซึ่งสภาพแวดล้อมของระบบ

สารสนเทศที่ใช้คอมพิวเตอร์ดังกล่าว อาจมีผลกระทบต่อวิธีการปฏิบัติงานของนักบัญชีสืบสวน รวมทั้งการพิจารณาความเสี่ยง และการออกแบบวิธีการสอบสวน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของงานที่ได้รับมอบหมายนั้น

สรุป

นักบัญชีสืบสวนมีขอบเขตการปฏิบัติงานที่หลากหลาย ซึ่งอาจเริ่มตั้งแต่การเป็นผู้ช่วยของผู้บริหารของกิจการในการป้องกันและตรวจสอบการทุจริตไปจนถึงการเข้าไปเกี่ยวข้องกับคดีความฟ้องร้อง การปรับปรุงแก้ไขการกระทำที่ไม่เหมาะสม หรือการละเมิดข้อกำหนดกฎหมาย รวมทั้ง การเป็นพยานในศาลในฐานะผู้เชี่ยวชาญ (Expert Witness) ซึ่งอาจเป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับการบัญชี การบริหาร การทุจริต การเลี้ยงภาษี การรับสินบน และการใช้ทรัพย์สินขององค์กรไปในทางที่ไม่ถูกต้อง เป็นต้น

นักบัญชีสืบสวนอาจไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญในทุก ๆ เรื่องที่เกี่ยวกับการตรวจสอบนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม ความรู้ทางวิชาชีพบัญชีที่จำเป็นและทักษะในการตรวจสอบแล้วความรู้และทักษะ ที่จำเป็นอื่น ๆ ได้แก่ความรู้เกี่ยวกับการทุจริตความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย ความรู้เกี่ยวกับหลักฐานความรู้เกี่ยวกับธุรกิจ ทักษะทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และทักษะการติดต่อสื่อสาร นักบัญชีสืบสวนควรศึกษาหาความรู้ใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง

การทุจริตเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของบุคคล และมีโอกาสเกิดขึ้นได้เสมอ นักบัญชีสืบสวนสามารถเข้าไปมีบทบาทในการป้องกันและตรวจสอบการทุจริตที่เกิดขึ้น หรือที่อาจเกิดขึ้น

ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะยังไม่มีสมาคมวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับการบัญชีสืบสวนโดยตรง แต่เมื่อความต้องการงานบริการเหล่านี้มีมากขึ้น สถาบันวิชาชีพอาจเข้ามามีบทบาทในการควบคุมและส่งเสริมวิชาชีพ เช่น อาจก่อตั้งเป็น Association of Certified Forensic Accountants หรือ Association of Certified Fraud Examiners โดยจัดให้มีการสอบเพื่อเป็น Certified Forensic Accountant (CFA) หรือ Certified Forensic Expert (CFE)